

B. GELENCSÉR KATALIN gödöllői művelődéstörténész, ny. docens, ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Andragógiai Tanszék. Bessenyei György-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje.

Idő, időszak, időszámítás, idős

„Az időnek egyetlen oka van: minden nem történhet egyszerre.”

Albert Einstein

Idő

Az anyag általános létezése, az egymás után változó jelenségek és az anyag állapotváltozásainak formája. Jellemzője a mennyiségi és minőségi végtelenség, megismételhetetlenség és visszafordíthatatlanság.

A gondolkodás tárgya, mely alapján az ész az egymás után következő külső, belső események folyását és a dolgokat felfogja, elraktározza.

A tér és a tett mellett az anyag legfőbb létezési formája.

Tiszta gyöke az egyszerű i vagy ü hang, mely mozgást, menést, haladást jelent, s megvan még az i-get, üget, ideg, illan, indul, izeg szókban.

„Idő” vagy „üdü” eredetileg oly valamit jelentett, ami mozog, jár, megy, halad.

Az a nem téri dimenzió, amelyben az események egymást követik, a napnak, az évnek rendszeresen ismétlődő jelenséggel vagy eseménnyel jellemezhető szakasza.

Az idő az ember különleges kincse. Nem tud mindig okosan élni vele, mert a lehetőségeit, az általa, a vele történő, sodró eseményekben nem ismeri fel.

Köznap, meteorológiai értelemben a légkör bizonyos időbeli állapota, változása, a szép, jó, kellemes, tiszta, meleg, komor, rút, rossz idő megnevezése.

A „szent” idő a családok, a közösségek, a népek, a kontinensek meghitt ünnepe.

Az idő vitatott eredetű szó. Talán ótörök jövevényszó a csuvasos rétegből. Más nézet szerint az idő az ide határozószónak jelentésben elkülönült alakváltozata, eredeti jelentése közelre mutató értelméből eredően ‘jelen időpont’ volt, ahogy az idei, idén szavakban is tetten érhető.

Magyarul, írott alakban 1372 után rögzítették.

Az idő és hely fogalmaival életkori szakaszainknak megfelelő bölcsességgel kapcsolunk össze minden külső és belső történést, változást, megérzést, észrevételt.

„Idő, idő, csúnya idő, / Mért nem rohansz vélem / Meddig kell még iskolába járnom / Tanulnom és félnem? / Mért nem lehet a szép kedvesem / Jobb oldalán jární? / Meddig kell még a szerelmünket / A tolltartóba zární?”

Így kesergett a múlt század 30-as éveinek középiskolás diáklánya, de az ismeretlen szerzőtől származó nótát még a 60-as években is vidáman fújták.

Az idő a létezésnek azon folyamata, mely alatt bizonyos mozgások: keletkezés, növekedés, érés, virulás, hanyatlás, elmúlás rendszeresen és szabályosan, visszafordíthatatlanul követik egymást és újra kezdődnek. Például azon mozgási szak, melyben a Föld saját tengelye körül megfordul, egy nap, 24 óra; melyben a Hold minden változásain átmegegy, egy hónap; melyben a Föld a Nap körül végzi útját, s létrehozza az évszakokat, éveket, évtizedeket, századokat, évezredek.

Az idő meghatározott időszakait, egyes részeit hívjuk pl. rövid, hosszú, kis, nagy, korai, késő, kései időnek. Használjuk előtte a kevés, sok, némely, minden, szerencsés, boldog,

békés, rohanó, háborús, forradalmi, történelmi stb. jelzőket.

Múlt, jelen és jövő idő, régi idő, új idő követik egymást.

Folyik, telik, múlik, halad, repül, eljár az idő.

Származékai: idős, idősödik, időtlen, időz, időzít, időlt, idejekorán, idény, időjárás, időtartam. Az idei, illetve ez idén kifejezések önállósult második tagjaiban az idő régi ‘év’ jelentése él tovább.

Legnagyobb költőinket is ihlette az idő.

Vörösmarty Mihály: „Áll egyedül Árpád egy csendes kis halom ormán, / Lelke magas képzelmekekkel forog a nagy időben, / Annak előbbi s jövő tüneményit látja lebegni.”

Petőfi Sándor az idők szavát érezve, 1848 tavaszán e sorokat írta: „Talpra magyar, hí a haza, / Itt az idő most vagy soha, / Rabok legyünk, vagy szabadok, / Ez a kérdés, válasszatok...”

„Az óra lüktet lassú percegéssel, / Mérve a mérhetetlen időt.” – rögzítette gyertyafény mellett Arany János.

Ady Endre is szeizmográfként érezte a változás kikerülhetetlenségét, amikor megfogalmazta költői kérdését: „Szabad-e Dévénynél betörnöm / Új időknél új dalaival...” Modern költészetének mondanivalójával, szimbólumaival, a századelőn dinamizáló erőként robbant be az irodalom világába, a hazai közélet eseményeibe is.

Jókai Mór szerint: „Ostoba piktor az idő, mentől tovább dolgozik az arcoképiükön, annál jobban elrontja azt.”

Mi, köznap, emberek is tudjuk, érezzük a dolog, a munka, az evés, az ivás, a pihenés, az alvás és az életciklusunknak megfelelő lehetőségek, cselekvések idejét.

Időszak

Kor, korszak, időköz, időtartam, időpont, időhatár, terminus, ciklus, intervallum, fázis, periódus, élettartam, életkor, életidő, korhatár, valaminek a kezdete és vége. A társadalmi, a politikai, a hétköznapi élet, a történelem folyamának egy-egy, a tudomány által, vagy közmegegyezéssel elnevezett szakasza, korszaka: pl. ókor, középkor, újkor, legújabb kor, Ferenc József kora, Horthy korszak, Rákosi éra stb.

Időszámítás

Az időszámítás – a múlt idő percekben, órákban, napokban, hónapokban és években mért – eszköze az óra (1372-től) és a naptár.

Nekünk fontos a naptárak közül a Julián naptár. Nevét Julius Caesartól kapta, aki teljhatalmú konzulként Kr. u. 46-ban rendelte el bevezetését.

Az ókori, római holdnaptárt fölváltó a szoláris naptár volt, Szoszigenész alexandriai csillagász dolgozta ki. A 365,25 napnak vett tropikus évet a Julián naptár 4 éves ciklussal közelítette úgy, hogy három 365 napos évet egy 366 napos szökőévnél kellett követnie. A szökőnap a március előtti 6. nap elé, azaz febr. 24-re került. A mai naptár is ezt őrzi.

A középkori Európa népei a kereszténység fõlvételével vették át a Julián naptárt, de Skandinávia már a viking időkben ismerte. A Julián naptár 1 éve 11 perc 13,92 mp-cel hosszabb a tropikus évnél, ezért 128 évenként 1 nap eltolódás jön létre. Emiatt vált szükségessé 1582-ben a Gergely-naptár bevezetése.

A Gergely-naptár vagy gregorián naptár a XIII. Gergely pápa (1572-85) által elrendelt naptárreform eredményeként kialakult naptár. Kezdeté, érája Krisztus születéséhez igazodik, tropikus napéven alapul, következetes szoláris naptár. A Nap járásán kívül nem vesz tekintetbe mást, ez adja pontosságát és használhatóságát. Általánosan elterjedt. Használják nemcsak az európai kultúrához tartozó országokban, hanem Kínában, a mohamedán országokban is, az ősi kínai és az iszlám naptárral párhuzamosan. Ismerik, igazodnak hozzá világszerte.

A Habsburg Birodalom országában II. Rudolf rendeletére 1584. I. 17-től, nem minden nehézség nélkül történt meg az átállítás. Az ellenkezést az váltotta ki, hogy hazánkban országgyűlési határozat nélkül kísérelték meg bevezetését, s ezt sokan jogtalanak tekintették. Az ellenállás hátterében a protestánsok indítékai állottak.

A magyar országgyűlés az 1599:45. törvényben kimondta, hogy az új naptár használatát rosszálló vagy tiltó prédikátorok javadalomvesztéssel sújtandók.

Európa egyes részein az ortodox egyházak elutasítása miatt csak a 20. sz. elején került sor a naptárreform bevezetésére. Több mint 400 évvel a naptárreform után még mindig léteznek országok, amelyek a Gregorián naptárt nem vették át (pl. Irán, Líbia, az arab emirátusok, Szaúd-Arábia, Thaiföld).

Idős

Az átlagosnál több vagy hosszabb időig élő, élete már hanyatló korszakában létező, koros, agg ember. Szélesebb értelemben az átlagosnál hosszabb ideig élő, létező valaki vagy valami.

Öreg, vén, vénhedt, vénecske, éltes, élemedett, koros, agg, elaggott, meglett, hajlott korú, előrehaladt korú, korosas (régies kifejezés) életkorú személy vagy élő, élettelen dolog.

Attól még nem öreg valaki vagy valami, hogy megráncosodott és megélt valahány évet. Öregedni anynyi, mint lemondani az álmainkról, elveszteni önmagunk céljai, vágyai megvalósításáért való törekvéseket, lelkesedést.

J. Swift szerint: mindenki sokáig akar élni, de senki sem akar megöregedni.

Időszerű-időszerűtlen

A jelen, illetve a szóban forgó helyzettel szorosan összefüggő, ahhoz kapcsolódó, valamely időpontban, helyzetben helyes, kívánatos tenni-való. Bizonyos időszakhoz, korhoz illő, aktuális, korszerű, alkalmazott tevékenység, mai, alkalmoszerű, kü-

szöbön álló, esedékes, sürgős dolog. Mulandó, nem tartós, változó szándék, mint az idő.

Idejétműltnek nevezzük az elavult, korszerűtlen, a feladatra alkalmatlan ötletet, a már tárgyaltan szándékot, akaratot, tervet. Megvalósításának erőltetése sok kárt okoz a társadalmi és a mindennapi életben egyaránt.

Idétlen-idétlenség

Kellemetlenül, visszataszítóan, ostobán viselkedő hányaveti személy, aki ügyetlen, esetlen, csenevész, élehetetlen, kétbalkezes, suta, nehézkes, ostoba, ügyefogyott alak.

Viselkedési forma, amely nem vette figyelembe a társadalmi konvenciókat, szokásokat, kommunikációs módokat, s ezzel sokszor sért embereket, közösségeket, optimista terveket, érzelmeket, együttműködési szándékokat, folyamatokat.

„Nagy időpazarlással keresték a fölöslegest, ezért sokan éltek le az életet úgy, hogy csak az élet eszközeit keresték. Vedd szemügyre az egyént, vizsgálj az összességet: nincs, akinek élete ne a holnapra irányulna. Hogy mi rossz van ebben, kérde? Végtelen sok. Hiszen nem élnek, hanem élni készülődnek. Mindent elhalasztanak. Még ha odafigyelünk, akkor is le hagy bennünket az élet; így pedig, ha késlekedünk, elfut mellettünk, mint valami idegen; az utolsó napon ér véget, de mindegyiken elvész.” Seneca

„Legtöbbször nem tudjuk, valójában mire várunk. Vannak, akik olyan állhatatosan várnak, hogy közben elmúlik az ifjúságuk, elsuhannak mellettük a lehetőségek, elszáll az életük, és nem veszik észre, hogy valami olyasmire vártak, ami mindig is ott volt körülöttük... Mikor kezdünk már el úgy élni, hogy megértjük az élet sürgető dübörgését? Ez itt most, ez a mi időnk, ez a mi napunk, ez a mi nemzedékünk... nem pedig a múlt valamely aranykora vagy a jövő ködös utópiája... Ez itt az időnk... akár lelkesedünk érte, akár nem. Ez itt a mi időnk még akkor is, ha gyakran kiábrándítóan, fárasztóan, unalmasnak találjuk. Ez az élet, ami nekünk adott... és múlik, múlik... Mi a csudára várunk hát?” – írja a Talmud.